

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Кононова Марина Миколаївна, д.пед.н., доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету

Успіх інклюзивної освіти багато в чому залежить від вмілого застосування комплексу психолого-педагогічних ресурсів, зокрема, професійної компетентності вчителів, психологів, реорганізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців у напрямку професійного співробітництва в умовах інклюзії.

Проблему підготовки педагогічних фахівців до навчання дітей з особливими освітніми потребами, як важливий психолого-педагогічний ресурс екологізації інклюзивного освітнього середовища, студіювали Ю. Бойчук, О. Казачінер [1], К. Бондар, Е. Данілавічюте, С. Литовченко, З. Ленів, П. Придатченко, А. Рацул, І. Шишова та інші.

Метою нашого дослідження є виявлення готовності майбутніх психологів працювати з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Аналіз результатів відповідей на ключові питання сценарію (фокус-групова дискусія проводилася у другому семестрі IV курсу навчання майбутніх психологів) показав наступне.

Із запропонованих варіантів відповідей на запитання «Наскільки у Вас сформована професійна установка на готовність працювати з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку за різними нозологіями?» лише 22,7 % студентів оцінили свою сформованість професійної установки на готовність працювати з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку як «повністю сформована». Основна кількість майбутніх психологів зазначила, що «не в повній мірі сформована, в залежності від нозології порушення» – 50,3 %, «не сформована» – 20 %.

На наступне запитання «Як Ви оцінюєте рівень Ваших теоретичних знань з професійно орієнтованих дисциплін, необхідних для роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку?», яке обговорювалося у фокус-групах,

отримано такі результати: 18,3 % майбутніх психологів оцінили свій рівень теоретичних знань з професійно орієнтованих дисциплін, необхідних для роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку як високий; 51,7 % – як середній рівень, а 30 % – як низький рівень теоретичних знань з професійно орієнтованих дисциплін, необхідних для роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Вважаємо, що досить високий відсоток низького рівня свідчить про необхідність переорієнтації освітнього процесу на додаткове введення дисциплін з інклюзії та впровадження інтерактивних методик.

Відповіді на запитання «Чи вважаєте Ви, що отримані під час навчання практичні знання та вміння достатні для кваліфікованої роботи на посаді психолога в інклюзивному закладі освіти?» розподілилися наступним чином: 22,22 % респондентів відповіли «так», 38,35 % віддали перевагу відповіді «частково», 39,43 % студентів вважають, що ні. Обговорення обраних відповідей уможливило зафіксувати, що студенти вважають, що у процесі фахової підготовки у ЗВО варто більше уваги приділяти практичному навчанню, можливостям практикуватися в ІРЦ, інклюзивних закладах освіти, навчально-виховних комплексах, реабілітаційних центрах.

Відповіді на запитання «Підкресліть ознаки своєї готовності до креативної, інноваційної професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища» засвідчили такі результати самооцінки майбутніх психологів: 53,40 % студентів засвідчили те, що викладачі знайомлять їх з новітніми методиками психокорекційної роботи в умовах інклюзивного навчання; 46,6 % стверджують, що їм притаманне нестандартне мислення.

Думки студентів при обговоренні питань «Які емоції виникали у Вас при першому практичному досвіді на виробничій практиці в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку?» віддзеркалилися у змішаному спектрі: це і радість та задоволення від роботи; і тривожність, і невпевненість у рівні професійної підготовки, і надмірна жалість до таких дітей, бажання допомогти, навчити, підтримати. Водночас, кожен зі студентів відчував і певний страх у спілкуванні з дітьми, їхніми батьками, невпевненість, брак знань

та досвіду ефективної комунікації. Було зафіксовано і поодинокі випадки, коли студенти відчували роздратованість.

На запитання «Визначте власний рівень умінь (високий, середній, низький) з психокорекції дітей з особливими освітніми потребами», самооцінювання студентів продемонструвало такі результати: 16,79 % студентів вважають, що вони володіють високим рівнем, 45,27 % – середнім та 37,94 % – низьким.

За результатами ранжування запропонованих варіантів відповідей на запитання «Яким формам організації навчання у ЗВО, професійного розвитку Ви надаєте перевагу?», ми отримали таку картину: пріоритетне місце лекціям у процесі фахової підготовки віддали 2,47 % студентів; практичним заняттям – 9,90 % студентів; практико-орієнтованим семінарам – 14,23 %; навчальним практикам – 42,06 %; воркшопам – 71,75 %; майстер-класам – 78,56 %; творчим лабораторіям – 54,43 %; сертифікаційним курсам – 84,95 %; супервізії – 82,89 %; індивідуальному консультуванню педагогів – 38,14 %; участі у науково-практичних конференціях – 11,13 %; тренінгам – 69,48 %; самоосвіті – 27,36 % опитаних респондентів.

Аналізуючи результати бачимо, що перше місце у рейтингу форм організації навчання та професійного розвитку у ЗВО займають сертифікаційні курси (54,95 %), яким студенти першочергово надають перевагу, друге – супервізії (82,89 %), третє – майстер-класи (78,56 %), четверте – воркшопи (71,75 %), п'яте – тренінги (69,48 %). На жаль, студенти недооцінюють роль науково-дослідної роботи у процесі професійного розвитку та самоосвіти, що зумовлює необхідність посилення мотивації майбутніх психологів до таких видів навчальної діяльності. Найнижчий відсоток спостерігається у лекцій (2,47 %), що свідчить про те, що майбутні психологи, основа професійної діяльності яких є діалог та інтеракція, вважають недоречним та неефективним традиційний виклад теоретичного матеріалу (здебільшого, монолог викладача, у кращому випадку унаочнений презентацією), і хочуть відвідувати інтерактивні лекції, які базуються на сучасних інтерактивних методиках.

Удосконалення потребує і дидактичний інструментарій практичних занять, семінарів, навчальних практик, індивідуальних консультацій з викладачами.

Дискусія навколо запитання «Які особистісні риси мають бути притаманні психологу інклюзивного освітнього закладу? Чи є ці якості у Вас?» у підсумку засвідчила, що студенти до таких рис відносять любов до дітей, чесність, терпіння, витриманість, комунікативність, доброзичливість, здатність викликати довіру, почуття гумору, оптимізм, бадьорість духу, спостережливість, здатність до навіювання та співпереживання, вміння схилити на свій бік, ерудицію, креативність, стресостійкість, дружелюбність, високу працездатність, порядність. Особливо студенти наголошують на готовності до непередбачуваних ситуацій та пошуку конструктивного виходу з них, що становить основу професіоналізму психолога [2].

Висновки. Отже, за результатами застосування методу інтерв'ю у фокус-групах, проведених з майбутніми психологами, у цілому зафіксовано позитивне ставлення студентів до необхідності цілеспрямовано організованого процесу професійної підготовки майбутніх психологів до роботи в інклюзивних освітніх закладах. Досить високий відсоток низького рівня теоретичних знань і практичних вмінь, достатніх для кваліфікованої роботи з дітьми з ООП свідчить про необхідність переорієнтації освітнього процесу на введення вибіркового дисциплін з інклюзії, збільшення годин практик в інклюзивних ресурсних центрах, інклюзивних освітніх закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук Ю. Д., Казачінер О. С. Зміст підготовки майбутніх фахівців до формування комунікативної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Витоки педагогічної майстерності: журнал. 25 (Серія «Педагогічні науки»). 2020. С. 12-20.

2. Кононова М., Васина М., Кононов Б. Проблемы и перспективы экологизации образовательной среды в контексте инклюзивного образования. Монография «Zdrowie – edukacja – społeczeństwo Perspektywa międzynarodowa», Wydawnictwo Uczelniane WSG, Bydgoszcz. 2020. С. 393-413.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМ'Ї ЯК СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Кривогуз Кирило Анатолійович, студент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Сербін Юрій Вікторович, к.психол.н., доцент, доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Сім'я – найважливіший з феноменів, супроводжуючий людину протягом всього її життя. Значущість її впливу на особистість, її складність, багатогранність і проблематичність обумовлюють велику кількість різних підходів до вивчення сім'ї, а також визначень, що зустрічаються в науковій літературі. У зв'язку з цим вивчення сім'ї, особливостей сімейних відносин і її дії на особистість є актуальною проблемою, яка не дає спокою психологам, що займаються даним розділом науки, таким, наприклад, як В. М. Медков, А. І. Антонов, Т. В. Андреева, І. Г. Доброгаєва, П. А. Лебедев. Предметом вивчення стає сім'я як соціальний інститут, мала група і система взаємовідносин.

А. І. Антонов стверджує, що сім'ю створює відношення батьки-діти, а брак є легітимним визнанням тих відносин між чоловіком і жінкою, тих форм співжиття або сексуального партнерства, які супроводжуються народженням дітей [1].

Цей же вчений визначає сім'ю як засновану на єдиній загальносімейній діяльності спільність людей, пов'язаних узами заможності-батьківства-родства, і що тим самим здійснюють відтворення населення і спадкоємність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей і підтримку існування членів сім'ї. Центальною структурою в цьому варіанті виступає нуклеарна сім'я, представлена в триєдності відносин шлюбу, – заможності-батьківства-родства. Випадання однієї з цих ланок, по Антонову, характеризує фрагментарність

сімейних груп. Для того, щоб отримати цілісне уявлення про сім'ю, необхідно враховувати взаємини, що складаються в ній, за типом: чоловік-дружина; чоловік-діти; дружина-діти; діти-батьки; діти-діти. Ці структурні характеристики сім'ї, маючи відносну незалежність, представляють її соціально-психологічну єдність. Отже, можуть бути різні варіанти сім'ї, але повноцінною сім'єю є така, яка має в наявності всі типи взаємовідносин [1].

Серед визначень сім'ї, побудованих по категоріях сімейних відносин, виділяється визначення, яке дав А. Г. Харчевий: сім'я – це «історично конкретна система взаємин між подружжям, між батьками і дітьми, як малої групи, члени якої зв'язані шлюбними або спорідненими відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якій обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення» [3].

Життя сім'ї детерміноване умовами розвитку конкретного суспільства. Ці умови визначають функції сім'ї, які узагальнені в юридичних і моральних нормах, що, у свою чергу, позначаються на сімейних позиціях і ролях та заломлюються в особливостях взаємовідносин в сім'ї [2].

Сім'я є найпершим та найважливішим середовищем особистісного розвитку дитини.

Існують найсуперечливіші думки про сім'ї, де вихованням дитини займається тільки мати. Одні вважають, що це завжди погано, інші стверджують, що для дитини абсолютно байдуже, хто її виховує, а треті доводять, що неповна сім'я має навіть певні переваги перед повною сім'єю, оскільки дорослий, що залишився з дітьми, несе персональну відповідальність за все, що відбувається в його сім'ї і не намагається перекласти свою відповідальність на інших членів сім'ї. Як ілюстрації до своїх тверджень вони наводять численні приклади виховання прекрасних (часто видатних) людей, що виростили без одного з батьків. Однак мати-одиначка бере на себе всю велику відповідальність, яка зазвичай розділяється між матір'ю і батьком, їй доводиться самій приймати важливі рішення, годувати родину, вона

намагається виконувати для дитини одночасно і роль матері, і роль батька, але це не можливо в повному обсязі. Виконання членами родини одночасно двох ролей, суперечачих одна одній, призводить до таких негативних явищ, як підвищення тривоги, замкненість тощо [3].

Але і не будь-яка повна сім'я є нормальним середовищем для повноцінного розвитку і виховання дитини. Але все ж таки наявність в сім'ї обох батьків допомагає успішніше вирішувати багато завдань, пов'язаних із збереженням її психічного та психологічного здоров'я. На це неодноразово вказували і вказують фахівці, що займаються вивченням проблеми неповних сімей [3; 5].

Не кожна повна сім'я є гарантією повноцінного розвитку дитини. «Повнота» сім'ї сама по собі, звичайно, не може бути запорукою позитивного розвитку дитини, так само як «неповнота» сім'ї зовсім не означає, що в ній обов'язково повинна бути присутньою маса труднощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонов А. И., Медков В. М. Социология семьи. Москва: Знание, 1996. 258 с.
2. Горячев А. П. Проблемы семейных отношений. Ростов на Дону: Феникс, 2005. 128 с.
3. Дементьева И. Ф. Негативные факторы воспитания детей в неполной семье. *Социологическое исследование*. 2001. №11. 113 с.
4. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. Москва: Гардарики, 2004. 117 с.
5. Прохорова О. Г. Основы психологии семьи и семейного консультирования. Москва: Сфера, 2003. 340 с.